

УДК 351.77:616.98:578.828(477)

DOI: 10.35432/tisb332025323530

Галина Куспляк*к.держ.упр., доцент,**доцент кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій**Навчально-наукового інституту публічної служби та управління**Національного університету «Одеська політехніка»**<https://orcid.org/0000-0002-1414-5484>**e-mail: galina_studinska@ukr.net***Ігор Куспляк***к.політ.н., доцент,**доцент кафедри публічного управління та регіоналістики**Навчально-наукового інституту публічної служби та управління**Національного університету «Одеська політехніка»**<https://orcid.org/0000-0003-1494-5008>**e-mail: kusplyak@ukr.net***Олександр Толстопятов***кандидат медичних наук, магістр публічного управління та адміністрування**Генеральний директор КНП «Одеський обласний центр**соціально значущих хвороб» Одеської обласної ради**<https://orcid.org/0009-0003-9824-4408>**e-mail: oocszh@gmail.com*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ: ДІЮЧІ ІНСТИТУЦІЇ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА

У статті комплексно досліджено теоретико-правові засади державного управління у сфері протидії ВІЛ/СНІДУ в Україні, а також розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності у цій сфері. Особливу увагу приділено аналізу діяльності ключових інституцій, залучених до протидії епідемії ВІЛ/СНІДУ, зокрема Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ), Національної служби здоров'я України (НСЗУ) та Центру громадського здоров'я МОЗ України. Розглянуто їх функції, повноваження та координацію дій у контексті реалізації державної політики щодо боротьби з ВІЛ/СНІДОМ. Детально проаналізовано нормативно-правове забезпечення, яке регулює сферу протидії ВІЛ/СНІДУ в Україні. Оцінено його відповідність сучасним викликам, міжнародним стандартам та рекомендаціям ВООЗ. Виявлено прогалини та колізії у чинному законодавстві, які потребують удосконалення. У статті також досліджено питання міжвідомчої координації та інтеграції профілактичних заходів у загальну систему охорони здоров'я. Розглянуто механізми взаємодії між різними органами державної влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Оцінено ефективність існуючих механізмів координації та запропоновано шляхи їх удосконалення.

За результатами дослідження розроблено рекомендації щодо удосконалення управлінських рішень у сфері протидії ВІЛ/СНІДУ в Україні. Запропоновано шляхи вирішення виявлених проблем, зокрема щодо збільшення фінансування програм, забезпечення рівного доступу до послуг, подолання стигматизації та дискримінації, підвищення ефективності міжвідомчої координації та інтеграції профілактичних заходів.

Ключові слова: управління, державне управління, охорона здоров'я, система охорона здоров'я, протидія поширенню, ВІЛ-інфекція, СНІД.

Halyna Kuspliak

*PhD in Public Administration, Docent, Associate Professor of
the Department of Local Self-Government and Territorial Development,
ESI of Public Service and Administration, Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0000-0002-1414-5484>
e-mail: galina_studinska@ukr.net*

Ihor Kuspliak

*PhD in Political Sciences, Docent, Associate Professor of
the Department of Public Administration and Regionalism,
ESI of Public Service and Administration, Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0000-0003-1494-5008>
e-mail: kusplyak@ukr.net*

Oleksandr Tolstopiatov

*PhD in Medical Sciences,
Master of Public Management and Administration,
General Director of the KNP "Odesa Regional Center of
socially significant diseases" of the Odesa Regional Council
<https://orcid.org/0009-0003-9824-4408>
e-mail: oocszh@gmail.com*

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF COMBATING HIV/AIDS IN UKRAINE: CURRENT REGULATORY INSTITUTIONS AND LEGAL FRAMEWORK

The research topic is extremely relevant for Ukraine, given the scale of the epidemic, its socio-economic research and its importance for the health care system. HIV/AIDS remains a serious threat to public health, affecting the demographic situation, the level of economic productivity and social stability. In the conditions of war, migration processes and the destruction of the health care infrastructure, Ukraine is facing new challenges in the field of combating HIV/AIDS, which require effective management solutions.

The purpose of the article is to generalize theoretical and legal provisions and develop recommendations on ways to improve public administration in the field of combating HIV/AIDS in Ukraine. In order to achieve the set goal, the following tasks were formed: to consider the state management of the field of combating HIV/AIDS from the standpoint of existing institutions; carry out a critical analysis of the current regulatory and legal support in the field of combating HIV/AIDS; outline the problems of state management in the field of combating HIV/AIDS and propose ways to solve them.

The examination of state management in the field of combating HIV/AIDS made it possible to establish that Ukraine has a developed system of institutions that have the right to form and implement state policy, in particular the Ministry of Health, the National Health Service of Ukraine, the Center for Public Health and the Secretariat of the National Council for Combating Tuberculosis and HIV/AIDS. It was found out that these institutions have important functions of coordinating activities, financing medical services, ensuring access to antiretroviral therapy, as well as monitoring the epidemiological status.

In the study of regulatory and legal support in the field of combating HIV/AIDS, it was established that the legislative framework of Ukraine is the basis for the implementation of measures of prevention, treatment and social protection of the population, focused on the integration of services into the general health care system, support of the rights of people living with HIV and interagency coordination. However, certain shortcomings have been identified: insufficient funding,

limited access to services in remote regions, and unclear mechanisms for the implementation of some provisions that require further improvement.

Based on the above, ways of solving problematic issues of state management in the field of combating HIV/AIDS in Ukraine are proposed in the following key areas: improvement of the regulatory and legal support of the legislative framework taking into account demographic changes and war; integration of HIV/AIDS prevention services into the overall health care system; strengthening of interdepartmental coordination; ensuring sustainable financing.

Keywords: management, public administration, healthcare, healthcare system, countermeasures against the spread, HIV infection, AIDS.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Досліджувана тематика є надзвичайно актуальною для України з огляду на масштабність епідемії, її соціально-економічні дослідження та значення для системи охорони здоров'я. ВІЛ/СНІД залишається серйозною загрозою для здоров'я населення, впливаючи на демографічну ситуацію, рівень економічної продуктивності та соціальну стабільність. В умовах війни, міграційних процесів та руйнування інфраструктури охорони здоров'я Україна стикається з новими викликами у сфері протидії ВІЛ/СНІДу, що потребують ефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідження проблеми ВІЛ-інфекції/СНІДу, визначення основних шляхів її поширення та подальше розроблення механізмів запобігання поширенню розглядалися у наукових працях багатьох вчених, таких як: В. М. Запорожан та М. Л. Аряєв, О. В. Аніщенко та Н. П. Баранова, А. М. Дацук, В. П. Корж, О. М. Карабан, Л. І. Чернишова, О. М. Квіташвілі, В. Г. Шевцов, О. М. Ціборовський, С. В. Істомін, В. М. Сорока, Г. М. Урсол, О. А. Скрипник, В. І. Бугро, Н. Кризина та інші.

Значний вклад здійснили вітчизняні науковці у вирішенні питань з протидії ВІЛ/СНІДу, але, в умовах сучасних викликів і загроз, тематика потребує розширення в науковому контексті в частині удосконалення державної позиції у подоланні розповсюдження даного виду захворювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в узагальненні теоретико-правових положень та розробці рекомендацій щодо шляхів удосконалення державного управління в сфері протидії ВІЛ/СНІДу в Україні. Для досягнення поставленої мети сформовано такі завдання: розглянути державне управління сферою протидії ВІЛ/СНІДу з позиції діючих інституцій; здійснити критичний аналіз діючого нормативно-правового забезпечення у сфері протидії ВІЛ/СНІДу; окреслити проблематику державного управління сферою протидії ВІЛ/СНІДу та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. ВІЛ (вірус імунодефіциту людини) – це ретровірус, який вражає клітини імунної системи людини, переважно CD4+ (Т-лімфоцити), які змінюють ключову роль у захисті речовин від інфекції. Внаслідок прогресування руйнування цих клітин, організм стає вразливим до опортуністичних інфекцій, злоякісних новоутворень та інших станів, що формують стадію СНІДу (синдром набутого імунодефіциту). Поняття ВІЛ включає суспільний вимір, пов'язаний із стигматизацією осіб, які живуть із ВІЛ, забезпечення захисту їхніх прав, доступу до лікування та соціальної підтримки [30].

Згідно з сучасними клінічними лікуваннями, ВІЛ-інфекція є хронічним станом, який можна контролювати за допомогою антиретровірусної терапії (далі – АРТ). Вона не тільки пригнічує реплікацію вірусу, але й суттєво покращує якість життя людей, які живуть із ВІЛ, знижуючи рівень передачі інфекції. ВІЛ розглядається як глобальна медична, соціальна та економічна проблема, яка потребує міждисциплінарного підходу для подолання її наслідків, включаючи профілактичні програми, освітні кампанії, наукові дослідження та інтегровані

моделі охорони здоров'я.

Міністерство охорони здоров'я України є основним органом, що формує політику у сфері протидії ВІЛ/СНІДу, який відповідальний за розробку нормативно-правової бази, затвердження національних програм і стратегій. Крім того, МОЗ забезпечує співпрацю з такими міжнародними організаціями, як Глобальний фонд, PEPFAR, UNAIDS тощо.

На сьогодні в Міністерстві охорони здоров'я України (далі – МОЗ) є підрозділи, які займаються проблемою ВІЛ/СНІДу: Національна служба здоров'я України (далі – НСЗУ), Центр громадського здоров'я (далі – ЦГЗ) та Комітет з програмних питань Національної ради з питань протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу.

Національна служба здоров'я України відіграє важливу роль у протидії ВІЛ/СНІДу, забезпечуючи фінансування медичних послуг через програму медичних гарантій. Її завданням є організація та контроль ефективного використання державних коштів для забезпечення доступу до послуг діагностики, лікування та профілактики ВІЛ-інфекції [7]. НСЗУ забезпечує оплату послуг, пов'язаних із тестуванням на ВІЛ, у тому числі за допомогою швидких тестів, а також фінансування лікування, включаючи АРТ. Організація співпрацює з медичними закладами, які надають послуги людям, що живуть з ВІЛ, зокрема з центрами СНІДу, кабінетами «Довіра» та іншими установами. Через механізми фінансування НСЗУ сприяє рівному доступу пацієнтів до необхідних послуг незалежно від їхнього місця проживання. НСЗУ впроваджує інструменти електронної звітності для моніторингу обсягів та якості наданих послуг.

Так, за Програмою медичних гарантій в частині надання медичної допомоги особам з ВІЛ, у 2024 році закладами охорони здоров'я було укладено договорів з НСЗУ у кількості 378 на суму 450,9 тис. грн. Як видно з рис. 1.1, сума укладених договорів збільшилась у 2024 році порівняно з 2020 роком майже у 4 рази.

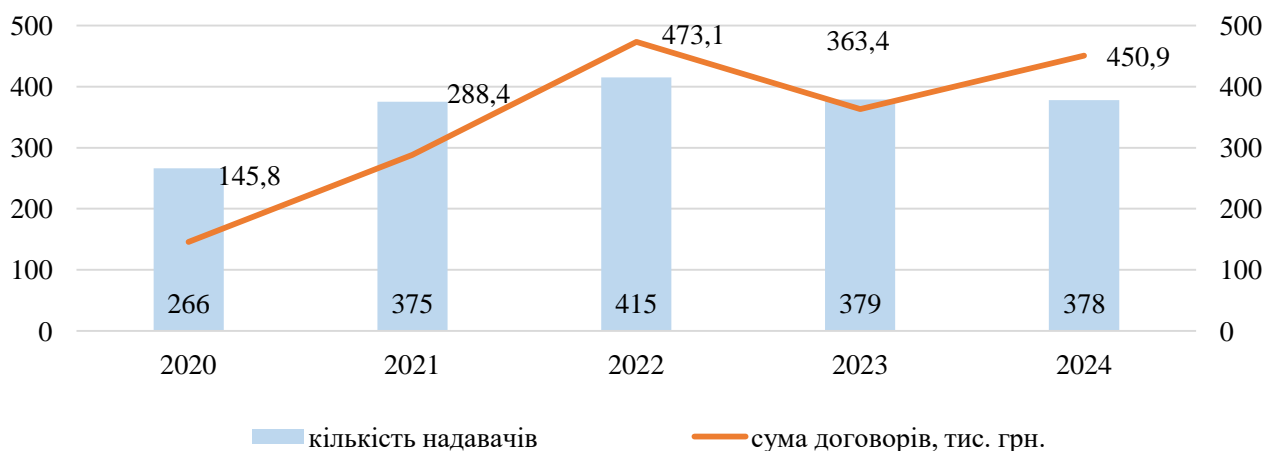

Рисунок 1.1 – Програма медичних гарантій
«Медична допомога особам з ВІЛ, 2020-2024 рр. [29]

Центр громадського здоров'я МОЗ України є ключовою державною установою, яка координує національні заходи у сфері протидії ВІЛ/СНІДу. Він забезпечує реалізацію державної політики, моніторинг епідемічної ситуації, розробку та впровадження сучасних підходів до профілактики, діагностики і лікування ВІЛ-інфекції [30]. ЦГР розроблено інтерактивну мапу закладів охорони здоров'я, що надають послуги ВІЛ в Україні, мета якої – забезпечити зручний доступ громадян країни до геопросторової інформації щодо закладів охорони здоров'я, які надають послуги з тестування на ВІЛ-інфекцію, доконтактної та постконтактної профілактики, а також забезпечення антиретровірусними препаратами для людей, які живуть з ВІЛ (рис. 1.2).

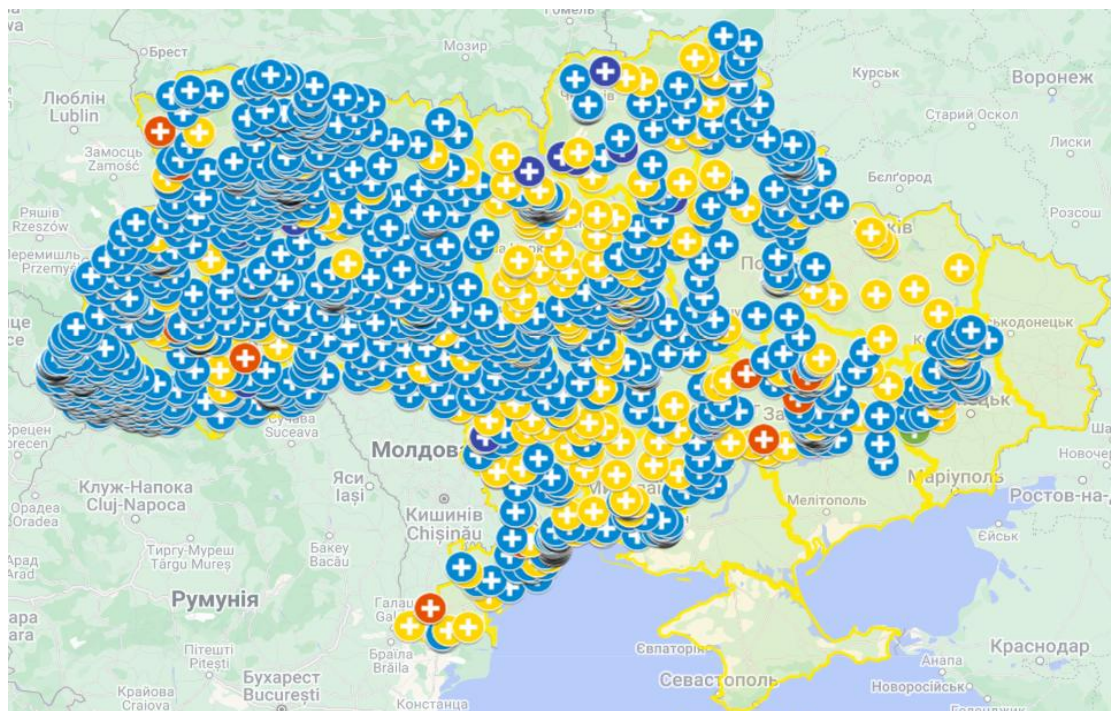

Рисунок 1.2 – Інтерактивна мапа закладів охорони здоров'я, що надають послуги ВІЛ в Україні, 2024 [4]

ЦГЗ здійснює збір, аналіз і обробку даних щодо поширення ВІЛ-інфекції, а також оцінку ефективності заходів, спрямованих на боротьбу з епідемією. Установа займається розробкою методичних рекомендацій, стандартів і протоколів для медичних закладів, що працюють у сфері ВІЛ/СНІДу, а також проводить навчання медичного персоналу. Однією з основних функцій ЦГЗ є забезпечення доступу до АРТ для людей, які живуть з ВІЛ, та організація профілактичних програм, спрямованих на ключові групи ризику. ЦГЗ також координує міжнародну співпрацю у цій сфері, залучаючи фінансування та технічну підтримку від міжнародних донорів і партнерів, таких як Глобальний фонд, UNAIDS та PEPFAR. ЦГЗ відіграє ключову роль у забезпеченні стійкості національної системи охорони здоров'я у контексті ВІЛ/СНІДу, адаптуючи її до викликів, зокрема в умовах війни та гуманітарної кризи.

Секретаріат Національної ради з питань протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції / СНІДу є консультативно-дорадчим органом, який забезпечує координацію та ефективність реалізації заходів у сфері протидії ВІЛ/СНІДу та туберкульозу в Україні. Його діяльність спрямована на розробку рекомендацій, моніторинг реалізації програм і забезпечення ефективного використання фінансових та ресурсних можливостей [2]. Основними функціями Секретаріату є координація програмних питань, забезпечення узгодженості дій між різними виконавцями, підготовка рекомендацій щодо удосконалення національних програм та нормативно-правової бази. Комітет аналізує ефективність заходів, оцінює результати реалізації програм та розробляє пропозиції щодо їх оптимізації. Секретаріат займається аналізом фінансових потреб та ресурсів, забезпечує підготовку рекомендацій щодо їх розподілу, а також підтримує міжнародну співпрацю з метою виконання зобов'язань України перед міжнародними організаціями, такими як Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією, UNAIDS та PEPFAR. До складу Секретаріату входять представники державних органів, неприбуткових організацій, міжнародних донорів, наукових установ і експертного середовища. Його робота сприяє підвищенню ефективності заходів, узгодженості дій та досягненню цілей національної стратегії з протидії ВІЛ/СНІДу та туберкульозу.

Крім того, на місцевому рівні функціонують центри соціально значущих хвороб,

центри з профілактики та боротьби з ВІЛ/СНІДом та комунальні некомерційні підприємства – заклади охорони здоров'я, які надають винятково медичні послуги.

Так, *КНП «Обласний центр соціально значущих хвороб»* є суб'єктом управління у сфері протидії ВІЛ/СНІДу, сифілісу, туберкульозу та інших соціально значущих інфекційних хвороб. Дана структура відіграє ключову роль у впровадженні державної політики, спрямованої на зниження захворюваності та смертності від інфекційних захворювань, а також у забезпеченні доступу до профілактичних і лікувальних послуг. Центр виконує функції координації між медичними закладами, соціальними службами та громадськими організаціями для забезпечення комплексного підходу до профілактики, діагностики та лікування інфекційних захворювань. Основними напрямками його діяльності є розробка та впровадження програм і протоколів лікування, моніторинг епідеміологічної ситуації, проведення навчання для медичних і соціальних працівників, а також організація заходів з профілактики серед ключових груп ризику. Ключовий аспект роботи Центру полягає у забезпеченні тісної взаємодії між системою охорони здоров'я та соціальними службами, що сприяє інтеграції медичної допомоги у загальну систему соціального захисту. Основними викликами для Центру є: обов'язкове належне фінансування, підтримка на місцевому рівні, а також подолання стигматизації серед населення. Попри це, діяльність Центру соціально значущих хвороб є елементом державного управління у сфері охорони здоров'я, спрямованим на покращення життя людей, які живуть з інфекційними захворюваннями, та зменшення тягаря епідемій у суспільстві.

КНП «Центр профілактики та боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом» є комунальним некомерційним підприємством, яке надає спеціалізовану медичну допомогу людям, які живуть з ВІЛ/СНІДом, а також здійснює профілактичні заходи для попередження поширення ВІЛ-інфекції. Його основною метою є реалізація програм профілактики, діагностики, лікування та підтримки пацієнтів у межах регіонального або місцевого рівня. Основні завдання Центру включають: діагностика та лікування (виявлення нових випадків ВІЛ-інфекції та їх реєстрація; визначення та контроль ефективності АРТ; лікування супутніх захворювань, таких як туберкульоз і гепатит); соціальна підтримка (надання психологічної допомоги та підтримки пацієнтів та їхніх родин; сприяння соціальної адаптації та інтеграції людей, які живуть із ВІЛ (далі – ЛЖВ) у суспільство; подолання стигматизації та дискримінації осіб, пов'язаних із ВІЛ); моніторинг та звітність (збір та аналіз епідеміологічних даних про поширення ВІЛ-інфекції; підготовка звітів для відповідальних органів охорони здоров'я; контроль якості та ефективності заходів з профілактики та лікування) тощо.

Державне управління сферою протидії ВІЛ/СНІДу передбачає комплексний підхід, спрямований на запобігання поширенню інфекції, зниження її впливу на суспільство та забезпечення доступу до медичних і соціальних послуг. Основними елементами державного управління є реалізація профілактичних програм, підвищення свідомості населення, підтримка уразливих груп, інтеграція сучасних підходів до догляду за пацієнтами та удосконалення законодавства відповідно до міжнародних стандартів [3].

Конституція України гарантує права та свободи людини і громадянина, що є основоположними у контексті протидії ВІЛ/СНІДу, передбачає право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище, що створює основу для розвитку програми профілактики та лікування ВІЛ/СНІДу. Гарантія конфіденційності особистої інформації, в тому числі медичної, захищає права людей, які живуть з ВІЛ, від незаконного розголошення їхнього статусу. Конституція визначає обов'язок держави створювати умови для ефективного функціонування системи охорони здоров'я, що включає забезпечення доступу до АРТ, профілактичних програм і соціальних послуг. Положення Конституції формують основу для міжвідомчої координації у сфері громадського здоров'я, яка є критично важливою у протидії ВІЛ/СНІДу [5].

Кримінальний кодекс України, затверджений Законом України від 05.04.2001 № 2341-III, містить положення, що спрямовані на захист прав ЛЖВ, запобігання дискримінації та порушенню конфіденційності. Кодекс передбачає кримінальну відповідальність за «незаконне збирання, зберігання, розголошення або поширення інформації» про ВІЛ-статус особи без її згоди (ст.182). Встановлені норми спрямовано на забезпечення конфіденційності медичних даних та захист людської гідності. Документом передбачено покарання «за умисне чи ненавмисне інфікування іншої особи» ВІЛ-інфекцією, що стимулює «обережність і відповідальність у викликаних джерелами інфекції». Кримінальний кодекс регламентує відповідальність медичних працівників за «розголошення службової інформації, пов'язаної з діагнозом пацієнта або фактом його звернення за медичною допомогою» (ст.132). Законодавство захищає права ЛЖВ на доступ до правосуддя та соціальних послуг, що включають відповідальність за порушення рівності прав, якщо вони мотивовані ВІЛ-статусом особи. Окрему увагу приділено запобігання злочинам, пов'язаним із «дискримінацією або жорстоким поводженням» щодо людей, які живуть із ВІЛ, що сприяє формуванню толерантного ставлення до них у суспільстві [6].

Законом України від 19.11.1992 № 2801-XII «*Основи законодавства України про охорону здоров'я*» забезпечено правову основу для реалізації заходів протидії ВІЛ/СНІДу, яким гарантовано «права громадян на охорону здоров'я та виконання обов'язків держави» в цій сфері. Закон закріплює «право кожного на безкоштовну медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я», що є ключовим для забезпечення доступу до АРТ та послуг із профілактики ВІЛ. Проголошується «право на таємницю про стан здоров'я», що включає конфіденційність щодо діагнозу ВІЛ та звернення за медичною допомогою (ст.391). Закон визначає основи організації медичної допомоги ЛЖВ, включаючи їхню діагностику, лікування та профілактику, які мають бути «на засадах доступності, якості та підтримки міжнародних стандартів». Передбачено заходи державного регулювання у сфері протидії ВІЛ/СНІДу, зокрема щодо розвитку профілактичних програм, освітньої діяльності та забезпечення належного фінансування. Важливим аспектом є закріплення обов'язків органів влади щодо сприяння інтеграції ЛЖВ, у суспільстві через соціальні програми, подолання стигматизації та дискримінації. Закон передбачає відповідальність за «порушення прав громадян у сфері охорони здоров'я», зокрема через «недотримання стандартів лікування або розголошення конфіденційної інформації» (ст.40) [8].

Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX «*Про систему громадського здоров'я*» визначає правові, організаційні та фінансові основи функціонування системи громадського здоров'я, зокрема у сфері протидії ВІЛ/СНІДу. Він закріплює принципи міжвідомчої координації, що є основою для інтегрованого підходу до профілактики, діагностики, лікування та моніторингу епідемії ВІЛ/СНІДу. Законом передбачено впровадження програм профілактики та надання медичних і соціальних послуг, орієнтованих на ключові групи ризику. Документ регламентує моніторинг та епідеміологічне спостереження, що дозволяє оперативно оцінювати поширення ВІЛ та ефективність заходів протидії поширенню інфекції. Особливу увагу приділено забезпеченню доступу до сучасної АРТ, інтеграції профілактичних заходів у загальну систему охорони здоров'я та розвитку телемедицини. Закон акцентує увагу на залученні громадських організацій до реалізації програми із протидії ВІЛ, що сприяє ефективній роботі із вразливими групами населення. Положення багатоканального фінансування створюють передумови для стабільного джерела виконання заходів протидії епідемії, включаючи використання державних, місцевих та міжнародних ресурсів. Закон визначає права ЛЖВ, їх захист від дискримінації та отримання соціальної підтримки. Впровадження положень Закону може бути ускладнене через недостатнє фінансування; відсутність деталізованих механізмів реалізації заходів, що може призвести до нерівномірності доступу до послуг у регіонах, особливо у сільській місцевості; залишаються бар'єри, пов'язані зі стигматизацією ВІЛ-інфікованих осіб, які не завжди ефективно

впливають на рівень громадського здоров'я [25].

Закон України від 12.12.1991 № 1972-ХІІ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» є одним із перших документів у правовій боротьбі з поширенням ВІЛ/СНІДу в Україні. Його основні положення спрямовані на забезпечення прав людини, які живуть з ВІЛ, а також на створення ефективної системи профілактики та лікування цієї хвороби. Проте аналіз Закону свідчить про декілька ключових аспектів, які потребують вдосконалення в умовах сучасних викликів. По-перше, Закон визнає право ЛЖВ на доступ до медичних послуг, включаючи безкоштовне лікування та профілактику. Однак на практиці цей аспект не завжди реалізується належним чином через проблеми з фінансуванням, а також недоступність сучасних медикаментів у деяких регіонах. Проблема доступу до лікування є актуальною для багатьох людей, особливо у віддалених місцевостях, де медичні послуги можуть бути обмежені. По-друге, Закон передбачає необхідність соціальної підтримки для ЛЖВ, зокрема, через соціальну систему виплат та реабілітаційні програми. Проте їх соціальна адаптація та підтримка потребують більш детальної розробки механізмів, зокрема, щодо працевлаштування, захисту від дискримінації, а також психологічної допомоги. Багато людей, які живуть з ВІЛ, стикаються з труднощами в інтеграції в суспільство через стигму та дискримінацію, що значно ускладнює їхнє життя. Незважаючи на недоліки, Закон містить позитивні положення щодо заходів профілактики, зокрема, через інформаційні кампанії та освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності про шляхи передачі ВІЛ. Однак окреслені заходи часто не мають належного охоплення та ефективності за рахунок слабких сталих фінансових надходжень та недостатньої уваги до цільових груп населення, таких як молодь, уразливі категорії населення та регіони з високим рівнем поширення ВІЛ. Отже, хоча положення Закону створюють важливу правову основу для боротьби з ВІЛ/СНІДом, його практична реалізація пов'язана з численними проблемами, пов'язаними з недостатньою координацією між державними органами, відсутністю комплексних підходів у сфері профілактики та лікування, а також з недосконалістю соціальної та медичної підтримки для ЛЖВ. Для досягнення реальних результатів у протидії ВІЛ/СНІДу необхідно внести зміни до законодавства, удосконаливши механізми фінансування соціальної підтримки та забезпечити належний доступ до високоякісних медичних послуг [22].

Закон України від 06.04.2000 № 1645-ІІІ «Про захист населення від інфекційних хвороб» є нормативно-правовим актом, що регулює питання профілактики, діагностики, лікування та боротьби з інфекційними хворобами, у тому числі ВІЛ/СНІД. Закон визначає основні принципи державної політики в цій сфері, права та обов'язки громадян, органів влади та медичних установ [19]. Законом надано повноваження органам влади для оперативного реагування у разі виникнення епідемії або загрози їхнього поширення. Але, Закон носить переважно загальний характер і не завжди враховує специфіку боротьби з окремими інфекційними хворобами, такими як ВІЛ/СНІД чи туберкульоз; недостатньо деталізовані положення про механізми фінансування, що ускладнює реалізацію заходів у кризових ситуаціях; відсутня чітка регламентація «взаємодії між органами влади та неурядовими організаціями»; недостатня увага до інноваційних методів профілактики та лікування, які є актуальними для нових викликів», у тому числі пандемії [19]. В умовах війни реалізація багатьох положень Закону ускладнилася через руйнування інфраструктури та обмеження доступу до медичних послуг у деяких регіонах, а тому вимагає періодичних оновлень з урахуванням нових викликів, таких як епідемії, воєнні дії та глобальні зміни у сфері охорони здоров'я.

Укази Президента України щодо вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та забезпечення захисту прав дітей відображають системний підхід до вирішення питання громадського здоров'я та соціальної справедливості. Документи спрямовані на зміцнення міжвідомчої координації, розширення доступу до

медичних і соціальних послуг, подолання стигматизації та створення сприятливого середовища для інтеграції різноспрямованих груп населення в суспільство. Вони також забезпечують правову основу для розробки комплексних програм дій і мобілізації ресурсів на національному та регіональному рівнях. Так, Указ Президента України від 30.11.2005 № 1674/2005 «Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу в Україні» був спрямований на посилення міжвідомчої координації у боротьбі з ВІЛ/СНІДом та туберкульозом, створення національних планів дій та інтеграції профілактичних і лікувальних програм. У документі акцентовано увагу на важливості залучення органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та міжнародних партнерів до реалізації комплексних заходів у цій сфері [9]. В Указі Президента України від 12.12.2007 № 1208/2007 «Про додаткові невідповідні заходи щодо протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні» зосереджено питання на необхідності проведення термінових дій для покращення доступу до лікування, профілактики та догляду. Указом підкреслено важливість забезпечення соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, і ключових груп ризику. Документ вимагав від органів влади активізацію заходів у боротьбі з епідемією, включаючи фінансування програми та проведення просвітницьких заходів [10]. Указ Президента України від 05.05.2008 № 411/2008 «Про забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей» містив положення, що стосуються дітей, які живуть з ВІЛ/СНІДом. Указом передбачено посилення заходів щодо соціальної підтримки, доступу до медичної допомоги та освітніх послуг, а також запобігання дискримінації. Документ сприяв формуванню сприятливих умов для інтеграції таких дітей у суспільство [20].

Постанова Верховної Ради України від 21.10.2010 № 2646-VI затверджує проекти, спрямовані на внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення». Основна мета цих змін – у вдосконаленні правової бази, що регулює профілактику, лікування та захист людей, які живуть з ВІЛ, а також адаптації законодавства до сучасних викликів епідемії [11]. У постанові наголошено на необхідності перегляду наявних положень закону, щоб забезпечити більш ефективний захист прав ВІЛ-інфікованих осіб, розширити доступ до медичних послуг та створити умови для інтеграції профілактичних програм у загальну систему охорони здоров'я. Одним із важливих аспектів є усунення правових прогалів, що обмежували можливості впровадження АРТ, особливо для ключових груп населення. Положення постанови мають потенціал у сторону позитивних змін, але її реалізація залежить від належного фінансування, координації між державними органами та врахування міжнародного досвіду. Важливим питанням залишається зменшення стигматизації та дискримінації людей, які живуть з ВІЛ, хоча навіть із законодавчими змінами це не завжди вирішувалося на практиці.

Постанова Верховної Ради України від 21.10.2009 № 1651-VI «Про Рекомендації Верховної Ради України на тему: «Шляхи реформування охорони здоров'я та медичного страхування в Україні» окреслює ключові напрямки вдосконалення системи охорони здоров'я та впровадження медичного страхування як одного з механізмів забезпечення доступу громадян до якісної медичної допомоги. Документ має стратегічний характер і містить рекомендації щодо реформування фінансування, підвищення якості медичних послуг та посилення профілактики захворювань [23]. У сфері протидії інфекційним захворюванням, включаючи ВІЛ/СНІД, у постанові наголошено на важливості вдосконалення епідеміологічного огляду, розширення доступу до профілактичних та лікувальних послуг, а також необхідність забезпечення фінансової стійкості таких програм. Увагу приділено інтеграції профілактичних заходів у систему загальної медичної допомоги та впровадження страхових механізмів для забезпечення лікування хронічних захворювань, таких як ВІЛ/СНІД. Хоча рекомендаціями передбачено значні кроки до реформування, її реалізація мала суттєві обмеження через недостатнє фінансування, запровадження механізмів, які мають загальний характер, і слабку координацію між органами державної влади. Крім того,

питання медичного страхування залишилося на етапі концептуальних обговорень, що обмежувало вплив рекомендацій на реальну систему охорони здоров'я.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12.09.2012 № 852 «Про розмір місячної державної допомоги ВІЛ-експонованим дітям до встановлення їм ВІЛ-статусу та дітям, які живуть з ВІЛ» встановлено розмір місячної державної допомоги для забезпечення підтримки дітей, які зазнали впливу ВІЛ-інфекції, або живуть з ВІЛ. Документ є елементом соціальної політики держави у сфері захисту вразливих категорій дітей [24]. Основною доплатою є створення фінансової підтримки для сімей, у яких виховуються ВІЛ-експоновані діти або діти, які живуть з ВІЛ, що сприяє забезпеченню базових потреб таких дітей, включаючи медичне обслуговування, харчування та догляд. Підвищення соціальної захищеності таких дітей та підтримка їхнього доступу до якісної медичної допомоги – основні постулати даної постанови. Проте, розмір допомоги, передбачений документом, може бути недостатнім для покриття всіх витрат для належного догляду та підтримки дітей, особливо в умовах економічної нестабільності та інфляції. Крім того, деякі механізми моніторингу та перегляду розміру допомоги відповідно до змін економічних умов можуть створити додаткові проблеми для її ефективного впровадження.

Зазначимо, що *Міністерством охорони здоров'я України* прийнято низку наказів, пов'язаних зі сферою протидії ВІЛ/СНІДу, а саме:

- Про затвердження нормативно-правових актів щодо захисту від зараження ВІЛ-інфекцією при виконанні професійних обов'язків: наказ від 05.11.2013 № 955 [13];
- Про затвердження Переліку інфекційних хвороб, захворювання на які є підставою для відмови у наданні дозволу на імміграцію в Україну: наказ від 19.10.2001 № 415 [14];
- Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей: наказ від 23.11.2007 № 740/1030/4154/321/614а [21];
- Про удосконалення добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію: наказ від 19.08.2005 № 415 [26].

Звернемо увагу на *наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.07.2019 № 1606 «Про затвердження Порядку надання послуг з профілактики ВІЛ серед представників групи підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ»*, який є ключовим нормативним документом, що змінює механізм організації та надання послуг з профілактики ВІЛ для осіб, які належать до ключових груп ризику. Основна мета наказу – забезпечити доступність профілактичних заходів, сприяти зниженню ризику передачі ВІЛ та підтримувати інтеграцію профілактики в систему громадського здоров'я [16]. Наказом зазначено перелік профілактичних послуг, які мають бути надані представникам ключових груп ризику, таких як споживачі ін'єкційних наркотиків, працівники секс-бізнесу, чоловіки, які мають сексуальні контакти з чоловіками та інші. До послуг входить: консультування, доступ до тестування на ВІЛ, забезпечення профілактики (консервантами, шприцами), а також організація доконтактної та постконтактної профілактики. Особлива увага приділяється важливості забезпечення конфіденційності та підтримки прав людини під час надання послуг. Позитивним є акцент на інтегрованому підході, що спрямований на розширення доступу до медичних та соціальних послуг у віддалених та важкодоступних регіонах, а також враховує міжнародні стандарти. В документі наголошено на стандартизації профілактичних заходів, окреслено чіткі інструкції для медичних і соціальних працівників. Основними проблемами виокремлено: недостатнє фінансування, яке може обмежувати можливості реалізації заходів в повному обсязі, а також нерівномірний доступ до послуг у сільській місцевості та регіонах із нерозвиненою інфраструктурою. Впровадження положень наказу залежить від рівня підготовки персоналу та подолання стигматизації ключових груп ризику, що залишається серйозною перешкодою.

Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.04.2019 № 794 «Про

удосконалення системи управління якістю лабораторних досліджень у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу» є нормативним документом, який спрямований на забезпечення високої якості лабораторних досліджень, що є критично важливим для ефективного виявлення, діагностики та моніторингу лікування ВІЛ-інфекції. Документ встановлює стандарти організації та контролю лабораторних досліджень, а також регламентує порядок забезпечення їх якості відповідно до міжнародних норм [27]. Наказом впроваджено систему управління якістю в лабораторіях, які забезпечують дослідження на ВІЛ, з урахуванням підвищення надійності результатів та оптимізації процесів. В наказі врегульовані питання сертифікації та акредитації лабораторій, а також наведено вимоги до кваліфікації персоналу. Особливу увагу приділено впровадженню зовнішнього контролю якості, моніторингу ефективності лабораторних процедур та впровадженню механізмів вдосконалення. Позитивними є те, що зроблено акцент на стандартизації лабораторних процесів, що відповідає міжнародним стандартам, таким як ISO 15189. Документ забезпечує системний підхід до контролю якості та підтримує впровадження сучасних технологій і методів у лабораторну практику. Основними недоліком, знов ж таки, є обмежене фінансування, що ускладнює забезпечення лабораторій необхідними матеріалами, обладнанням та програмами навчання. В окремих регіонах виникають труднощі із залученням кваліфікованого персоналу через низький рівень оплати праці та обмежений доступ до навчальних ресурсів.

Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.01.2024 № 140 «Про затвердження Порядку надання послуг з догляду та супроводу осіб, які живуть з ВІЛ» є нормативно-правовим документом, спрямованим на забезпечення чіткої організації послуг особам, які живуть з ВІЛ/СНІДом в рамках системи охорони здоров'я. В наказі наведено вибір механізмів, стандартів і вимог до надання послуг, включаючи догляд, підтримку та соціальний супровід [15]. Документом передбачено розробку уніфікованих процедур для медичних і соціальних установ, що забезпечують комплексну допомогу ЛЖВ. У Порядку визначено ключові види послуг, таких як психологічна підтримка, консультування щодо АРТ, забезпечення доступу до профілактичних програм і супровід для зниження ризиків припинення лікування. Особливу увагу приділено соціальному супроводу, яке включає допомогу в отриманні правового захисту, забезпеченні основних потреб та інтеграції ЛЖВ у суспільство. Крім того, положення наказу сприяють стандартизації послуг, підвищенню якості їх надання та інтеграції міжгалузевого підходу в догляді за ЛЖВ. Впровадження порядку має потенціал для покращення доступу до медичних і соціальних послуг, зокрема для ключових груп ризику. Документом враховувано міжнародні стандарти, що сприяє гармонізації української системи охорони здоров'я з глобальними практиками. Але, реалізація завдання залежить від належного фінансування, підготовки персоналу та забезпечення інфраструктури. У деяких регіонах може бути недостатньо ресурсів для виконання всіх вимог, передбачених Порядком. Відсутність механізмів моніторингу ефективності та зворотного зв'язку може ускладнити оцінку реального впливу нових підходів.

Прийнятті Міністерством охорони здоров'я України *Стандарти та настанови у сфері протидії ВІЛ/СНІДу* відображають сучасний підхід до профілактики, діагностики та лікування інфекційних захворювань, зокрема ВІЛ-інфекції, сифілісу та передачі ВІЛ від матері дитини. Вони базуються на доказових даних і відповідають міжнародним стандартам, що забезпечує високу якість надання медичних послуг та інтеграцію національної системи охорони здоров'я у глобальну практику [18; 28; 17; 1; 12]. Так, наказом Міністерства охорони здоров'я від 18.04.2023 № 743 затверджується Стандарт медичної допомоги для пацієнтів із сифілісом, який включає чіткі вимоги до діагностики, лікування та профілактики [18]. Документ доповнюється клінічною настановою станом на 2022 рік, який базується на доказах і є орієнтиром для фахівців у цій галузі, з плановим переглядом у 2025 році [28]. Наказ від 16.11.2022 № 2092 визначає стандарти медичної допомоги особам з ВІЛ-інфекцією,

включаючи сучасні методи діагностики, призначення АРТ та моніторинг стану здоров'я [17]. Настанова «ВІЛ-інфекція» 2022 року забезпечує глибоке розуміння клінічного ведення ВІЛ-інфікованих осіб [1]. Наказ від 26.04.2022 № 692 встановлює стандарти та клінічну постанову щодо профілактичної передачі ВІЛ від матері до дитини, зокрема заходи під час пологів і післяпологового періоду, що знижують ризик інфікування [12]. Запровадження стандартів і настанов МОЗ у сфері протидії ВІЛ/СНІДу та пов'язаних інфекцій є кроком до підвищення якості медичної допомоги, забезпечення ефективного лікування та профілактики. Наведені документи покращують доступність медичних послуг, уніфікують підходи та підвищують рівень обізнаності медичних працівників. Для успішної реалізації необхідне належне фінансування, систематичний моніторинг ефективності впроваджених стандартів та постійне оновлення відповідно до нових наукових даних. Такий підхід дозволяє досягти стійкого прогресу в боротьбі з ВІЛ/СНІДом та зменшити поширення інфекційних захворювань в Україні.

Нормативно-правове забезпечення України у сфері протидії ВІЛ/СНІДу є досить розвиненим і враховує міжнародні стандарти, проте в умовах сучасних викликів, зокрема війни та її наслідків, потребує змін та доповнень. Основні аспекти, які потребують уваги:

- актуалізація законодавчої бази з урахуванням демографічних змін та війни: зміни в демографії через міграцію та внутрішнього контролю над частиною території вимагають адаптації законодавчих актів для забезпечення адекватного моніторингу змін та управління епідемією;

- розробка документів, спрямованих на кризове управління: розробити нові нормативні акти, які визначають механізми забезпечення безперервності лікування та доступу до послуг під час війни, зокрема на окупованих територіях і в зонах бойових дій;

- посилення правового захисту людей, які живуть із ВІЛ (ЛЖВ): вдосконалити механізми захисту прав ВІЛ-інфікованих осіб, включаючи гарантії доступу до медичних послуг, захист від дискримінації та конфіденційність персональних даних;

- впровадження механізмів сталого фінансування: законодавчі акти мають передбачити багатоканальне фінансування, включаючи обов'язкові державні гарантії фінансування антиретровірусної терапії, програми профілактики та тестування;

- інтеграція послуг у систему охорони здоров'я: законодавство має чітко визначити механізми інтеграції послуг з протидії ВІЛ/СНІДу в загальну систему охорони здоров'я, включаючи первинну медичну допомогу, телемедицину та мобільні клініки;

- доповнення нормативної бази для роботи з ключовими групами ризику: розробити окремі нормативні акти, які регулюють роботу з такими групами, як споживачі ін'єкційних наркотиків, працівники секс-бізнесу та чоловіки, які мають сексуальні контакти з людьми – законодавство має передбачити розширення доступу до доконтактної профілактики та програму обміну шприців;

- адаптація до міжнародних стандартів: законодавство України має бути гармонізоване з міжнародними документами, зокрема новими рекомендаціями ВООЗ, ЮНЕЙДС і Глобального фонду, що включає впровадження сучасних підходів до профілактики, лікування та моніторингу епідемії;

- врегулювання питань епідеміологічного моніторингу: запровадити чіткі правові рамки для збору, аналізу та використання даних епідеміологічного моніторингу, включаючи використання сучасних інформаційних систем;

- створення національного плану дій у сфері протидії ВІЛ/СНІДу: розробити оновлений стратегічний документ з чіткими цілями, показниками оцінки ефективності та визначенням відповідальних органів;

- вдосконалення регулювання тестування та доступу до антиретровірусної терапії: законодавство має забезпечити доступність тестування, включаючи самотестування, а також регламентувати безперервність антиретровірусного лікування незалежно від місця

проживання пацієнта.

Інтеграція послуг протидії ВІЛ/СНІДу в загальну систему охорони здоров'я є ключовим елементом для забезпечення їх доступності, ефективності та стійкості та включає розширення профілактичних, діагностичних і лікувальних заходів у рамках існуючих структур охорони здоров'я та запровадження сучасних підходів до надання допомоги.

- інтеграція тестування на ВІЛ у первинну медичну допомогу: використання швидких тестів для інфікування під час візитів до сімейних лікарів, педіатрів або терапевтів. Усі медичні працівники повинні пройти навчання для проведення тестування, консультування та надання первинної інформації про наступні кроки. Такий підхід дозволяє збільшити кількість обстежених осіб, особливо в сільських районах і серед ключових груп населення;

- включення послуги з лікування ВІЛ/СНІДу до програми медичних гарантій: послуги з АРТ, лікування опортуністичних інфекцій та моніторингу здоров'я повинні бути повністю покриті державною програмою медичних гарантій, що дозволить забезпечити доступність лікування для всіх, незалежно від соціального статусу чи місця проживання. Важливо інтегрувати послуги лікування ВІЛ в загальні програми лікування хронічних захворювань;

- скоординована робота медичних закладів різного рівня: інтеграція чіткої взаємодії між первинною ланкою охорони здоров'я, спеціалізованими центрами лікування ВІЛ/СНІДу та стаціонарними відділеннями. Пацієнти мають безперешкодно переходити між рівнями медичної допомоги, отримуючи комплексний підхід до лікування, включаючи профілактику, діагностику та реабілітацію;

- розвиток телемедицини та мобільних клінік: для забезпечення доступу до послуг у віддалених регіонах, зоні бойових дій або для внутрішньо переміщених осіб необхідно впроваджувати телемедицину та мобільні клініки, що дозволить проводити дистанційне консультування, моніторинг стану здоров'я населення та організувати виїзні сесії для тестування, видачі препаратів та обстеження;

- включення профілактичних послуг до основних медичних практик: профілактичні заходи, такі як доконтактна профілактика, обмін шприців, програми зменшення шкоди та розповсюдження контрацептиви, мають бути частиною стандартного набору послуг у медичних закладах. Лікарі первинної ланки повинні інформувати про можливості, а заклади охорони здоров'я – активно взаємодіяти з громадськими організаціями, які працюють з ключовими групами ризику.

Міжвідомча координація є критично важливою для ефективного управління заходами з протидії ВІЛ/СНІДу, вона дозволяє забезпечити злагоджену роботу всіх зацікавлених осіб, уникнути дублювання функцій та підвищити ефективність використання фінансових ресурсів. Для посилення міжвідомчої координації в Україні можуть бути запропоновані такі заходи:

- створення єдиного координаційного органу: важливо створити постійно діючий координаційний орган (наприклад, міжвідомчу раду), що відповідає за розробку, реалізацію та моніторинг національної стратегії боротьби з ВІЛ/СНІДом. До цього органу мають увійти представники Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки, громадських організацій, міжнародних партнерів та інших зацікавлених сторін. Єдиний координаційний орган має підтримувати функцію платформи для обміну інформацією, планування спільних дій і вирішення міжсекторальних проблем;

- забезпечення координації між державними та недержавними структурами: сфера протидії ВІЛ/СНІДу часто потребує залучення громадських організацій, які ефективно працюють із ключовими групами ризику. Взаємодія між державними установами та неурядовими організаціями має бути формалізована через меморандуми про співпрацю, спільні програми та регулярні координаційні наради;

- впровадження єдиної інформаційної системи: створення та підтримка національної інформаційної платформи для збору, обміну та аналізу даних про тестування, лікування та

профілактичні заходи сприятиме підвищенню прозорості та оперативності прийняття управлінських рішень. Інформація з усіх рівнів системи охорони здоров'я повинна бути доступною для аналізу, планування та оцінки ефективності заходів;

- розробка чітких алгоритмів взаємодії між відомствами: розробити механізми взаємодії між органами влади на різних рівнях, включаючи органи місцевого самоврядування, що може бути досягнуто через затвердження регламентів, які визнають відповідальність кожного відомства, порядку інформування та координації дій у кризових ситуаціях обміну (наприклад, у випадку воєнного стану чи інших надзвичайних подій);

- навчання та підвищення кваліфікації співробітників різних відомств: для ефективної координації необхідно проводити регулярні навчання для представників органів влади, громадських організацій та міжнародних партнерів;

Забезпечення стійкого фінансування є одним із ключових факторів ефективної протидії ВІЛ/СНІДу, що дозволяє забезпечити безперервність надання послуг, доступ до АРТ, реалізацію профілактичних програм і підтримку ключових груп населення. Для досягнення цієї мети в Україні необхідно вжити таких заходів:

- розробка довгострокової фінансової стратегії: створити національну стратегію фінансування заходів протидії ВІЛ/СНІДу, яка відповідає поточним викликам та ризикам. Ця стратегія має бути інтегрована в загальні плани розвитку системи охорони здоров'я та включати довгострокові фінансові прогнози, механізми стабільного фінансування та гарантії державної підтримки;

- багатоканальне фінансування: забезпечення стабільності фінансування можливо за рахунок диверсифікації джерел. Держава має збільшити бюджетні асигнування, залучити міжнародну допомогу і розвивати державно-приватне партнерство;

- розподіл ресурсів на основі принципу справедливого розподілу: фінансові ресурси повинні спрямовуватися в ті регіони та сфери, де вони найбільше потрібні. Використання даних епідеміологічного моніторингу дозволяє ефективно визначити пріоритети, наприклад, збільшення фінансування в регіонах із найвищими показниками захворюваності або серед ключових груп ризику;

- забезпечення прозорості та підзвітності використання коштів: для уникнення нецільового використання коштів необхідно впроваджувати сучасні системи моніторингу фінансових потоків і звітності – незалежний аудит, публікацію звітів про використання ресурсів та створення платформи для участі громадянського суспільства в процесах контролю;

- введення стабільного механізму співфінансування на місцевому рівні: органи місцевої влади відіграють важливу роль у фінансовій програмі протидії ВІЛ/СНІДу. Законодавство має передбачати обов'язкове виділення коштів з місцевих бюджетів на підставі співфінансування на заходи профілактики, лікування та підтримку. Водночас необхідно запровадити механізми компенсації витрат для регіонів із перевантаженою системою охорони здоров'я через внутрішню міграцію;

- підтримка інноваційних підходів до фінансування: впровадження інноваційних фінансових механізмів, таких як соціальні зобов'язання, може залучити додаткові кошти для боротьби з ВІЛ/СНІДом. Такі інструменти дозволяють інвесторам фінансувати соціальні програми із зобов'язанням повернення інвестицій за умови досягнення конкретних результатів;

- гарантії фінансування АРТ: держава має забезпечити повне покриття потреб в АРТ – довгострокове планування закупівель ліків, формування резервів на випадок кризових ситуацій та залучення міжнародних донорів для підтримки перехідного періоду.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Державне управління сферою протидії ВІЛ/СНІДу в Україні є аспектом національної політики охорони здоров'я, спрямованим на зменшення поширення інфекції,

забезпечення доступу до лікування та зменшення стигматизації. Основними інституціями, які займаються цими питаннями, є Міністерство охорони здоров'я України, Національна служба здоров'я України, Центр громадського здоров'я та інші спеціалізовані установи. Вони реалізують програми профілактики, діагностики та лікування, фінансування медичних послуг через Програму медичних гарантій. Проте основними проблемами залишаються: нерівномірність доступу до медичної допомоги, недостатнє фінансування, стигматизація осіб, які живуть із ВІЛ, та обмеження доступу до послуг у віддалених районах й на окупованих територіях.

Нормативно-правове забезпечення у сфері протидії ВІЛ/СНІДу в Україні охоплює широкий спектр законодавчих актів, спрямованих на забезпечення профілактики, лікування та соціального захисту людей, які живуть із ВІЛ. Основоположними документами є Конституція України, яка гарантує рівність прав і свобод усім громадянам, Кримінальний кодекс, що захищає конфіденційність медичної інформації, та спеціалізовані закони, такі як «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ» і «Про систему громадського здоров'я». Важливими аспектами є впровадження стандартів профілактики та лікування відповідно до міжнародних норм з акцентом на міжвідомчу координацію та залучення громадських організацій.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають в дослідженні зарубіжного досвіду державного управління сферою протидії ВІЛ/СНІДу з метою адаптації кращих практик у вітчизняну систему охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. ВІЛ-інфекція. Клінічна настанова, заснована на доказах. Міністерство охорони здоров'я України. 2022. 69 с. URL: https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/2022_2092_kn_vil_1.pdf (дата звернення: 20.12.2024).
2. Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 № 926. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
3. Звіт Всесвітньої організації охорони здоров'я. Україна. Здоров'я нації. 2023. № 1. С. 80–86.
4. Інтерактивна мапа закладів охорони здоров'я: крок у боротьбі з ВІЛ в Україні. Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я в Україні. 2024. URL: <https://phc.org.ua/news/interaktivna-mapa-zakladiv-okhoroni-zdorovya-krok-u-borotbi-z-vil-v-ukraini> (дата звернення: 20.12.2024).
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
6. Кримінальний кодекс України: Законом України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
7. Національна служба здоров'я України. URL: <https://nszu.gov.ua/pro-nszu> (дата звернення: 20.12.2024).
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
9. Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу в Україні: Указ Президента України від 30.11.2005 № 1674/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1674/2005#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
10. Про додаткові невідкладні заходи щодо протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні: Указ Президента України від 12.12.2007 № 1208/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1208/2007#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

11. Про законопроекти з питань внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення»: постанова Верховної Ради України від 21.10.2010 № 2646-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-17#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

12. Про затвердження клінічної настанови, заснованої на доказах, «Профілактика передачі ВІЛ від матері до дитини» та стандартів медичної допомоги «Профілактика передачі ВІЛ від матері до дитини»: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.04.2022 № 692. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/2022_692_nakaz.pdf (дата звернення: 20.12.2024).

13. Про затвердження нормативно-правових актів щодо захисту від зараження ВІЛ-інфекцією при виконанні професійних обов'язків: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.11.2013 № 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1978-13#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

14. Про затвердження Переліку інфекційних хвороб, захворювання на які є підставою для відмови у наданні дозволу на імміграцію в Україну: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.10.2001 № 415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-01#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

15. Про затвердження Порядку надання послуг з догляду і підтримки людей, які живуть з ВІЛ: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.01.2024 № 140. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-24#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

16. Про затвердження Порядку надання послуг з профілактики ВІЛ серед представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.07.2019 № 1606. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0855-19#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

17. Про затвердження Стандартів медичної допомоги «ВІЛ-інфекція»: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16.11.2022 № 2092. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/2022_2092_1465_nakaz.pdf (дата звернення: 20.12.2024).

18. Про затвердження Стандарту медичної допомоги «Сифіліс»: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.04.2023 № 743. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0743282-23#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

19. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

20. Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей: Указ Президента України від 05.05.2008 № 411/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411/2008#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

21. Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.11.2007 № 740/1030/4154/321/614а. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1405-07#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

22. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунodefіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12.12.1991 № 1972-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

23. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Шляхи реформування охорони здоров'я та медичне страхування в Україні»: постанова Верховної Ради України від 21.10.2009 № 1651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

24. Про розмір щомісячної державної допомоги ВІЛ-експонованим дітям до встановлення їм ВІЛ-статусу та дітям, які живуть з ВІЛ: постанова Кабінету Міністрів

України від 12.09.2012 № 852. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

25. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20?find=1&text=%D0%92%D0%86%D0%9B#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

26. Про удосконалення добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2005 № 415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

27. Про удосконалення системи управління якістю лабораторних досліджень у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.04.2019 № 794. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-19#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

28. Сифіліс. Клінічна настанова, заснована на доказах. Міністерство охорони здоров'я України. 2022. 69 с. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/kn_743_18042023.pdf (дата звернення: 20.12.2024).

29. Укладені договори про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій. Національна служба здоров'я України. URL: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pmg-contracts> (дата звернення: 20.12.2024).

30. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/> (дата звернення: 20.12.2024).

References

1. Zakon Ukrainy «Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia» [The Law of Ukraine «Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro zakhyst naseleння від infektsiinykh khvorob» [The Law of Ukraine «On protecting the population from infectious diseases»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro protydiuu poshyrenniu khvorob, zumovlenykh virusom imunodefitsytu liudyny (VIL), ta pravovyi i sotsialnyi zakhyst liudei, yaki zhyvut z VIL» [The Law of Ukraine «On combating the spread of diseases caused by the human immunodeficiency virus (HIV) and the legal and social protection of people living with HIV»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text> [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy «Pro systemu hromadskoho zdorovia» [The Law of Ukraine «About the public health system»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20?find=1&text=%D0%92%D0%86%D0%9B#Text> [in Ukrainian].

5. Zvit Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy (2023) [Report of the World Health Organization of Ukraine]. *Zdorovia natsii – Health of the Nation*, 1, 80–86 [in Ukrainian].

6. Interaktyvna mapa zakladiv okhorony zdorovia: krok u borotbi z VIL v Ukraini. Tsentri hromadskoho zdorovia Ministerstva khorony zdorovia v Ukraini (2024) [Interactive map of healthcare facilities: a step in the fight against HIV in Ukraine. Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine]. <https://phc.org.ua>. Retrieved from <https://phc.org.ua/news/interaktyvna-mapa-zakladiv-okhoroni-zdorovya-krok-u-borotbi-z-vil-v-ukraini> [in Ukrainian].

7. Klinichna nastanova, zasnovana na dokazakh «VIL-infektsiia» [Evidence-based clinical guideline «HIV infection»] (2022). – Kyiv: DP «Derzhavnyi ekspertnyi tsentr Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy [in Ukrainian].

8. Klinichna nastanova, zasnovana na dokazakh «Syfilis» [Evidence-based clinical guideline «Syphilis»] (2022). – Kyiv: DP «Derzhavnyi ekspertnyi tsentr Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy [in Ukrainian].

9. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

11. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia klinichnoi nastanovy, zasnovanoi na dokazakh, «Profilaktyka peredachi VIL vid materi do dytyny» ta standartiv medychnoi dopomohy «Profilaktyka peredachi VIL vid materi do dytyny»» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On approval of the evidence-based clinical guideline “Prevention of HIV transmission from mother to child” and standards of medical care «Prevention of HIV transmission from mother to child»»]. (n.d.). <https://www.dec.gov.ua>. Retrieved from https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/2022_692_nakaz.pdf [in Ukrainian].

12. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia normatyvno-pravovykh aktiv shchodo zakhystu vid zarazhennia VIL-infektsiieiu pry vykonanni profesiinykh обов'язkiv» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On approval of regulatory legal acts on protection against HIV infection when performing professional duties»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1978-13#Text> [in Ukrainian].

13. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia Pereliku infektsiinykh khvorob, zakhvoriuvannia na yaki ye pidstavoiu dlia vidmovy u nadanni dozvolu na immihratsiiu v Ukrainu» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On Approval of the List of Infectious Diseases, Diseases Which Are Grounds for Refusal to Grant an Immigration Permit to Ukraine»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-01#Text> [in Ukrainian].

14. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia posluh z dohliadu i pidtrymky liudei, yaki zhyvut z VIL» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On Approval of the Procedure for Providing Care and Support Services to People Living with HIV»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-24#Text> [in Ukrainian].

15. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia posluh z profilaktyky VIL sered predstavnykiv hrup pidvyshchenoho ryzyku shchodo infikovannia VIL» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On approval of the Procedure for the provision of HIV prevention services among representatives of groups at increased risk of HIV infection»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0855-19#Text> [in Ukrainian].

16. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia Standartiv medychnoi dopomohy «VIL-infektsiia»» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On Approval of the Standards of Medical Care «HIV Infection»»]. (n.d.). <https://www.dec.gov.ua>. Retrieved from https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/2022_2092_1465_nakaz.pdf [in Ukrainian].

17. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia Standartu medychnoi dopomohy «Syphilis»» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On Approval of the Standard of Medical Care «Syphilis»»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0743282-23#Text> [in Ukrainian].

18. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zakhody shchodo orhanizatsii profilaktyky peredachi VIL vid materi do dytyny, medychnoi dopomohy i sotsialnoho suprovodu VIL-infikovanykh ditei ta yikh simei» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On measures to organize the prevention of mother-to-child transmission of HIV, medical care and social support for HIV-infected children and their families»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1405-07#Text> [in Ukrainian].

19. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro udoskonalennia dobrovilnoho konsultuvannia i testuvannia na VIL-infektsiiu» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On improving voluntary counseling and testing for HIV infection»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05#Text> [in Ukrainian].

20. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro udoskonalennia systemy upravlinnia yakistiu laboratornykh doslidzhen u sferi protydii VIL-infektsii/SNIDu» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On improving the quality management system of laboratory research in the field of combating HIV/AIDS»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-19#Text> [in Ukrainian].

21. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi ustanovy «Tsentri hromadskoho zdorovia Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy» [Official website of the State Institution «Center for Public Health of the Ministry of Health of Ukraine»]. <https://phc.org.ua/>. Retrieved from <https://phc.org.ua/> [in Ukrainian].

22. Ofitsiynyi sait Natsionalnoi sluzhby zdorovia Ukrainy [Official website of the National Health Service of Ukraine]. <https://nszu.gov.ua>. Retrieved from <https://nszu.gov.ua/pro-nszu> [in Ukrainian].

23. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro zakonoproekty z pytan vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia zakhvoriuvanniu na syndrom nabutoho imunodefitsytu (SNID) ta sotsialnyi zakhyst naselennia»» [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On draft laws on amendments to the Law of Ukraine «On prevention of acquired immunodeficiency syndrome (AIDS) and social protection of the population»»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-17#Text> [in Ukrainian].

24. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: «Shliakhy reformuvannia okhorony zdorovia ta medychne strakhuvannia v Ukraini»» [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On Recommendations of Parliamentary Hearings on the Topic: «Ways of Reforming Healthcare and Medical Insurance in Ukraine»»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1651-17#Text> [in Ukrainian].

25. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia protydii tuberkulozu ta VIL-infektsii/SNIDu» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of combating tuberculosis and HIV/AIDS»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

26. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro rozmir shchomisiachnoi derzhavnoi dopomohy VIL-eksponovanim ditiam do vstanovlennia yim VIL-statusu ta ditiam, yaki zhyvut z VIL» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the amount of monthly state assistance to HIV-exposed children before their HIV status is determined and to children living with HIV»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-2012-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

27. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro vdoskonalennia derzhavnoho upravlinnia u sferi protydii VIL-infektsii/SNIDu ta tuberkulozu v Ukraini» [Decree of the President of Ukraine «On improving public administration in the field of combating HIV/AIDS and tuberculosis in Ukraine»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1674/2005#Text> [in Ukrainian].

28. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro dodatkovi nevidkladni zakhody shchodo protydii VIL-infektsii/SNIDu v Ukraini» [Decree of the President of Ukraine «On additional urgent measures to combat HIV/AIDS in Ukraine»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1208/2007#Text> [in Ukrainian].

29. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zakhody shchodo zabezpechennia zakhystu prav i zakonnykh interesiv ditei» [Decree of the President of Ukraine «On measures to ensure the protection of the rights and legitimate interests of children»]. (n.d.). <https://zakon.rada.gov.ua>.

Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411/2008#Text> [in Ukrainian].

30. Ukladeni dohovory pro medychne obsluhovuvannia naseleattia za prohramoiu medychnykh harantii. Ofitsiinyi sait Natsionalnoi sluzhby zdorovia Ukrainy [Contracts for medical care of the population under the medical guarantees program have been concluded. Official website of the National Health Service of Ukraine]. <https://edata.e-health.gov.ua>. Retrieved from <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pmg-contracts> [in Ukrainian].